

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ САНКЦІЙ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Желеховська Т.В.,

здобувачка освітнього рівня «бакалавр» третього курсу навчання,

факультет міжнародних відносин,

спеціальність «Міжнародне право»,

Львівський національний університет імені Івана Франка

Желеховська Т.В. Окремі аспекти застосування економічних та політичних санкцій у Європейському Союзі.

Стаття присвячена комплексному аналізу економічних і політичних санкцій у Європейському Союзі. Спираючись на наукові праці, розкрито правові підстави, механізми запровадження й головні виклики, пов'язані із застосуванням санкційних інструментів, що слугують засобом зовнішньополітичного впливу ЄС. У цьому контексті особливий наголос зроблено на їхньому значенні для підтримання миру, просування демократичних засад і захисту прав людини.

Зосереджено на порівнянні санкційного тиску з економічними кризами й оцінці наслідків для країн-адресатів. Підкреслюється багатоступеневий характер процедур ухвалення рішень у Раді, що вимагають одностайності членів ЄС і регламентації з боку Суду ЄС. Водночас такий механізм підтверджує важливість узгоджених дій між усіма інституціями та державами-членами, аби санкції мали належний вплив і не призводили до непередбачуваних наслідків.

Висвітлено конфлікт компетенцій між ЄС і ООН, викликаний відмінностями у механізмах та пріоритетах санкційної політики. Така розбіжність підкреслює потребу в ретельному узгодженні дій на міжнародному рівні. Також, наголошується на взаємному впливі санкцій, що можуть шкодити не лише цільовим державам, а й ініціаторам, стимулюючи внутрішній розвиток і водночас послаблюючи міжнародну торгівлю. Унаслідок цього виникає потреба у збалансованому підході, який враховував би як геополітичні, так і економічні ризики.

Саме тому важливий аспект аналізу стосується важливості узгодженого правового регулювання задля посилення координації та контролю. Особлива увага приділяється ролі наукових досліджень у формуванні ефективних санкційних підходів, що дає змогу розвивати гнучкіші моделі впливу на цільові країни.

Поглиблений аналіз стає визначальним для застосування санкцій. Крім того, подальше вивчення економічних аспектів сприятиме формуванню гнучкіших і цілеспрямованіших інструментів впливу. Санкції відіграють ключову роль у зовнішній політиці ЄС, але їхня ефективність значною мірою пов'язана з координованістю дій і здатністю швидко реагувати на зміну міжнародного контексту.

Ключові слова: санкції, Європейський Союз, зовнішня політика, Організація Об'єднаних Націй, економічні обмеження, держави-члени.

Zhelekhovska T.V. Specific aspects of the application of economic and political sanctions in the European Union.

The article is devoted to a comprehensive analysis of economic and political sanctions in the European Union. Drawing on scholarly works, it examines the legal foundations, implementation mechanisms, and primary challenges associated with these sanction instruments, which serve as a means of EU foreign policy influence. In this context, particular emphasis is placed on their importance in maintaining peace, promoting democratic principles, and protecting human rights.

The focus is on comparing sanction pressure with economic crises and assessing the consequences for target countries. It underscores the multi-tiered nature of the Council's decision-making procedures, which require unanimity among EU member states and fall under the jurisdiction of the Court of Justice of the European Union. At the same time, this mechanism highlights the significance of coordinated action among all institutions and member states to ensure sanctions achieve the desired impact and do not lead to unpredictable consequences.

The article also addresses the conflict of competencies between the EU and the UN, triggered by differences in sanction policies and priorities. This discrepancy underlines the need for careful coordination at the international level. Moreover, sanctions can have a reciprocal impact, potentially

harming not only the target states but also the initiators, as they stimulate domestic development while simultaneously weakening international trade. As a result, a balanced approach that considers both geopolitical and economic risks is required.

Given these complexities, an important aspect of the analysis involves the necessity for coordinated legal regulation aimed at enhancing coordination and oversight. Special attention is paid to the role of scientific research in shaping effective sanction strategies, which enable the development of more flexible approaches to influencing target countries.

An in-depth analysis is thus crucial for the proper application of sanctions. Furthermore, continued study of the economic dimensions will contribute to more flexible and targeted instruments of influence. Sanctions play a key role in the EU's foreign policy, but their effectiveness largely depends on coordinated efforts and the capacity to respond swiftly to shifts in the international environment.

Key words: sanctions, European Union, foreign policy, United Nations, economic restrictions, member states.

Постановка проблеми. У питанні економічних обмежень постає складність, спричинена конфліктами між заходами, ініційованими Європейським Союзом, і рішеннями, ухваленими Організацією Об'єднаних Націй. Процес їх впровадження є багатоступеневим і включає безліч бюрократичних перешкод, що значно ускладнює досягнення міжнародної згоди. Особливо гостро стоїть проблема узгодження повноважень і визначення пріоритету в ситуаціях, коли правові інструменти цих двох структур вступають у суперечність.

Аналіз свідчить, що положення Статуту Організації Об'єднаних Націй можуть виявитися недостатніми для того, щоб Рада Безпеки могла впливати на незалежні санкційні рішення держав. Водночас це вказує на необхідність ретельного юридичного дослідження, яке дозволить визначити межі компетенції ООН у регулюванні подібної політики. Увага акцентується на важливості глибокого аналітичного розмірковування для встановлення місця та значення Організації Об'єднаних Націй і Європейського Союзу у питаннях запровадження економічних і політичних обмежень.

Після набрання чинності Лісабонської угоди європейська інтеграція вступила у нову стадію, однак інституційна структура, яка регулює процес введення економічних та політичних обмежувальних заходів, залишилась практично незмінною. Водночас серйозний крок для розвитку цієї сфери впливу дало початок війни на території України у 2014 році.

Санкції мають двосторонній ефект: вони завдають шкоди не лише об'єкту впливу, але й державам, які їх запроваджують. За умов економічних обмежень та ембарго ускладнюється рух фінансів і міжнародна торгівля, а також знижується доступність імпортованих товарів і послуг. Водночас такі заходи можуть викликати підвищення рівня безробіття та водночас стимулювати розвиток національного виробництва. Обмеження впливають на ціноутворення, послаблюють купівельну спроможність і гальмують економічний прогрес у державах, які стають їхнім об'єктом.

Мета дослідження: комплексний аналіз правових засад, механізмів і процедур застосування економічних та політичних санкцій у Європейському Союзі. Дослідження передбачає визначення їхнього впливу на учасників міжнародних відносин, зокрема у зіставленні з компетенціями ООН, а також виявлення ключових проблем і перспектив удосконалення санкційної політики ЄС.

Стан опрацювання проблематики. Навколо теми застосування економічних та політичних санкцій у Європейському Союзі в наші часи розвивається динамічне наукове обговорення. Зокрема, окремий внесок в розвиток цього складного багатогранного питання внесли такі науковці як С. Бох [1], С. Джонс [2], Дж. Креутс [3] тощо. Також для дослідження юридичного базису впровадження обмежувальних заходів в контексті політики санкцій Європейського Союзу значну роль відіграють акти первинного та вторинного права ЄС, міжнародно-правові акти тощо.

Виклад основного матеріалу. Запровадження економічних санкцій є багатогранним завданням, що супроводжується численними процесуальними нюансами, які створюють труднощі в їхньому ухваленні та реалізації в глобальному масштабі. Одним із ключових викликів стає визначення примату в застосуванні таких заходів різними міжнародними організаціями, зокрема Організацією Об'єднаних Націй та Європейським Союзом.

Санкції являють собою засіб політичного впливу, що здійснюється через економічні механізми. Їх головне завдання полягає не в тому, щоб спричинити матеріальні чи політичні втрати конкретній країні, а у спонуканні її до припинення небезпечних або агресивних вчинків. У контексті Європейського Союзу санкції використовуються як інструмент для реалізації його стратегічних цілей у сферах міжнародної комунікації та безпеки. Це охоплює підтримку миру, просування демократії, забезпечення верховенства права, а також захист прав людини та дотримання міжнародно-правових приписів [4].

Економічні санкції діють за принципом, схожим до фінансового спаду, але їхнє значення є значно масштабніше і здатне паралізувати економічні процеси в цілому. Як і під час рецесії, вони викликають серйозні фінансові збитки, скорочують прибутки як у секторах, залежних від матеріального фактора, так і в незалежних галузях, стримують економічний зріст та підсилюють залежність від зовнішнього впливу. Проте, на відміну від рецесії, обмежувальні заходи безпосередньо блокують зовнішньоекономічну діяльність, завдаючи ще більшої шкоди.

За умов введення санкцій і ембарго фінансові обмеження та заборони на торгівлю суттєво скорочують прибутки та звужують доступ до імпортованих товарів і послуг. Це провокує зростання рівня безробіття і змушує країну посилювати внутрішнє виробництво. Санкції також впливають на ціноутворення, зменшують платоспроможність населення і стримують розвиток економіки, яка перебуває під обмеженнями [5, с. 8]. У рамках економічних обмежень постає проблема зіткнення повноважень між Євросоюзом та ООН. Процедура впровадження будь-яких обмежень є багатетапною і супроводжується численними бюрократичними нюансами, які ускладнюють як ухвалення, так і реалізацію цих заходів на світовій арені. Основний виклик полягає у визначенні меж компетенцій, сфери їхнього застосування та ієрархії, що виникає в умовах суперечностей між правовими системами Європейським Союзом та Організацією Об'єднаних Націй.

Розмежування в підходах до економічних рішень у межах Євросоюзу виникатиме під час обговорення того, чи відносяться ці рішення до економічної стратегії, чи вони є елементами ширшої зовнішньополітичної діяльності та питань безпеки [4]. Обговорення цієї теми має вагомий вплив на практику, адже повноваження, які випливають із суті економічної стратегії, набагато ширші, ніж ті, що стосуються зовнішньополітичних питань. Не менш суттєвим є й те, що країни-члени Союзу володіють великим обсягом компетенцій для самостійного формування безпекової стратегії, чого не можна сказати про політику у сфері торгівлі.

Угода про функціонування Європейського Союзу закріплює за ЄС виключні повноваження у ключових аспектах безпекової та оборонної політики. Водночас, механізм реалізації загальної зовнішньої політики й питань безпеки істотно скорочує права й можливості країн-членів порівняно з процедурою самого Союзу. У цьому процесі вирішальне значення має координація спільних дій. Розв'язанням цієї проблеми є передача відповідних повноважень заступнику голови Європейської комісії, відповідальному за Загальну зовнішню політику та політику безпеки, що дозволяє забезпечити узгодженість у цьому полі дій. Таким чином, хоча Європейський Союз має повний контроль у питаннях спільної економічної стратегії, у зовнішньополітичній сфері країни-члени зберігають більшу автономію, а механізм ухвалення рішень не допускає застосування правила «більшості голосів».

З моменту створення Євросоюзу і до ратифікації Лісабонської угоди система розподілу прав і обов'язків та розробки політики щодо економічних обмежень зазнала значних змін і покращень. Ще до вступу в силу Маастрихтської угоди правовою основою для впровадження економічних обмежень слугувала стаття 113 Договору про заснування Європейського Економічного Співтовариства, яка визначала їх законодавче підґрунтя. Також було встановлено засаду «єдиної економічної стратегії» в межах Співтовариства. Проте реалізація положень статті 113 угоди виявилася доволі складною, що спричинило поступову передачу першості в питанні прав та обов'язків на рівень окремих країн-учасниць.

Маастрихтська угода не надавала конкретного визначення, хто має повноваження накладати обмеження економічного характеру. Проте стаття 301 Договору про створення Європейської Спільноти дала нові можливості для формування сучаснішої концепції обмежень в межах ЄС. Зокрема, було встановлено, що лише інституції Союзу мають право впроваджувати економічні санкції, і водночас закріпила термін «заходи, що вимагають негайної реакції». Це означало, що рішення могли бути ухвалені лише за умови схвалення їх Радою, яка діяла на підставі пропозицій Комісії та погоджувала за допомогою кваліфікованої більшості [6, с. 393].

Лісабонська угода беззастережно закріпила роль Європейського Союзу у сфері оборонної та економічної стратегії завдяки положенням статті 207 Договору про функціонування Європейського Союзу. Це дало Європейському Союзу ключові права і можливості щодо провідної ролі у спільних європейських ініціативах.

Рамки компетенції переважно обумовлені судовими рішеннями Суду ЄС, що охоплюють продукцію із мультицільовим застосуванням. Ініціювання обмежувальних заходів здійснюється відповідно до параграфа 215 Угоди про функціонування ЄС, через що подібні дії трактуються у формі тотального зупинення економічних контактів із третіми державами, а за певних умов – їх часткового зменшення. Таке розширення охоплює державних і недержавних акторів, котрі виступають цільовими сторонами санкцій. Проте, відповідно до попередніх зауваг, Суд ЄС набуває визначального впливу при розмежуванні поля функціонування окремих приписів у європейському регіональному нормативному полі.

Ключовою основою для проведення політики обмежень у межах Євросоюзу виступає стаття 215 Угоди про функціонування ЄС. Ця норма регулює правові аспекти, що виникають у процесі запровадження економічних обмежень проти третіх держав та недержавних суб'єктів, включаючи окремих осіб. Це демонструє зміну пріоритетів у безпековій стратегії Союзу від загальних до конкретних питань, що стосуються приватного сектора. У межах цієї статті закріплено юридичне обґрунтування для застосування таких заходів, як торгівельне ембарго стосовно сторонніх держав. Крім того, другий пункт статті передбачає можливість впровадження так званих «адресних» або «розумних» санкцій, спрямованих на фізичних осіб чи групи осіб. Ці обмеження інтегровані у правову систему ЄС, забезпечуючи механізми для регулювання експорту оборонної продукції та товарів із подвійним призначенням. Функція нагляду за експортним контролем покладена на європейські інститути та країни-учасниці, що дозволяє гарантувати баланс між забезпеченням безпеки та захистом економічних інтересів Союзу.

Окрім нормативного підґрунтя, істотну роль відіграє процедура впровадження, особливо коли мова йде про економічні обмеження. У рамках практики ЄС передбачено два підходи: детальний із суворим дотриманням усіх формальностей або спрощений варіант. У першому варіанті механізм складається з двох основних фаз. Спочатку ухвалюється рішення, яке базується на принципах спільної зовнішньої політики й безпеки, однак воно не дає змоги використовувати правові інструменти. На наступному етапі здійснюється реалізація схвалених обмежень, для чого Рада приймає чіткі рішення постанови щодо необхідних дій. Крім того, Рада має обов'язок повідомити парламент про запровадження економічних заходів. Для забезпечення політичної згуртованості держав-членів щодо питань зовнішньої політики та безпеки критично важливим є одностайне затвердження рішень [7, с. 182].

Процедуру застосування санкцій Євросоюзу можна визначити так: санкції, що запроваджуються Радою, яка відповідає за зовнішні контакти й загальний захист, шляхом затвердження рішення, що здобуває одногослну підтримку від усіх країн-учасниць. Окремі варіанти тиску, наприклад, ембарго на озброєння або недопуск на територію Союзу, реалізуються урядами-учасниками самостійно, хоча для їх офіційного впровадження достатньо рішення Ради.

Однак політично-економічні обмеження, що містять блокування банківських рахунків та припинення експорту, належать до юрисдикції ЄС, і вони також вимагають спеціального правового регулювання. Таким нормативним актом виступають регламенти Ради, згідно зі спільною ініціативою верховного представника із зовнішньої політики та безпеки та Комісії. Ці акти вичерпно визначають межі функціонування затверджених санкцій і володіють прямим правовим зобов'язанням щодо жителів та бізнесових структур Союзу.

Санкції як способу тиску на конкретних акторів, що ігнорують фундаментальні міжнародно-правові приписи та порушують внутрішні норми певних держав, вже тривалий час залишаються поширеним явищем. Стратегія впровадження санкцій у межах Союзу реалізується відповідно до засадничих угод, які дають змогу запроваджувати примусові обмеження стосовно фізичних та юридичних осіб, а також різноманітних об'єднань і позадержавних організацій [8, с. 72].

На початку обмежувальні заходи економічного характеру перебували в компетенції окремих країн-учасниць та виконували роль елементу їх зовнішньої стратегії. Проте згодом вони набули характеру спільних реакцій, спрямованих на підтримку стабільності та безпеки, захист європейських ідеалів, суверенітету Європейського Союзу, а також на сприяння розвитку демократії, охорони прав людини та утвердження верховенства права.

Євросоюз зосередився на розробці поміркованої стратегії застосування санкцій, враховуючи можливий негативний вплив та, водночас, прагнучи діяти згідно з європейськими стандартами. Сьогодні практики введення економічних обмежень у рамках Союзу мають більшу вагу порівняно з рішеннями Організації Об'єднаних Націй, надаючи перевагу правовим положенням Євросоюзу в питаннях захисту прав людини. Це свідчить про незалежний підхід ЄС до зовнішніх відносин і його прагнення зміцнити свій статус ключового актора на світовій арені.

Висновки. Політика санкцій Європейського Союзу еволюціонувала від індивідуальних дій окремих країн до загальних ініціатив, орієнтованих на зміцнення миру, процвітання та добробуту. Її основною метою було також забезпечення захисту спільних європейських ідеалів, базових прав і свобод людини, принципу верховенства права та демократії.

Складна структура ухвалення рішень, яка вимагає одностайності всіх держав-членів, свідчить про пошук балансу між національними інтересами та спільними цінностями ЄС. Хоча Лісабонська угода і розширила правові можливості Союзу, на практиці зберігаються труднощі у взаємодії з Організацією Об'єднаних Націй, а також між окремими інституціями ЄС, що може уповільнювати запровадження обмежувальних заходів. Залежність санкцій від багатьох економічних і політичних чинників пояснює неоднозначні результати й можливі негативні наслідки для країн, які їх ініцію-

ють. Водночас у сучасних умовах санкції дедалі частіше розглядаються як інструмент стримування і сигнал про неприйнятність певних дій. Така роль потребує подальшого вдосконалення правових механізмів і процедур, що забезпечили б високу ефективність санкційного режиму без порушення міжнародно-правових стандартів і безпеки світових ринків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bohr S. Sanctions by the United Nations Security Council and the European Community. *European Journal of International Law*. 1993. № 4 (2). P. 256–268.
2. Cooperation. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 764 p.
3. 3. Kreutz J. Hard Measures by a Soft Power? Sanctions Policy of the European Union in 1981–2004. Bonn International Center for Conversion, 2005. URL: http://www.pcr.uu.se/digitalAssets/67/c_67097-l_1-k_paper45.pdf (дата звернення: 19.02.2025).
4. Consolidated version of the Treaty on European Union. *Official Journal of the European Union*. 26.10.2012. С 326/13.
5. Madani K. How International Economic Sanctions Harm the Environment. *Earth's Future*. 2020. № 8. 12 p.
6. Абдуллаєв Р.А. Правове закріплення економічних санкцій в праві Європейського Союзу. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 трав. 2018 р.): у 2 т. / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Гельветика, 2018. Т. 1. С. 389–392.
7. Гаврилюк О.В. Сучасні санкції: дипломатичні та економічні важелі. *Науковий вісник Дипломатичної академії України. Серія «Економічні науки»*. 2015. Вип. 22, ч. 3. С. 176–183.
8. Громовенко К.В. Економічні санкції: Міжнародно-правові аспекти ефективності. *Знання європейського права*. 2021. № 4. С. 70–77. URL: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.265> (дата звернення: 19.02.2025).